

OP ZOEK NAAR PERCEPTIEVERSCHILLEN BIJ DIRECTIEF TAALGEBRUIK IN HET POOLS EN HET NEDERLANDS: EEN ONDERZOEKSVORSTEL

KATARZYNA WIERCIŃSKA

ABSTRACT

Searching for differences in perception of directive language use in Polish and Dutch: a research proposal

The way in which directive speech acts are formed and used in Polish and Dutch differs considerably in both languages. This contribution focuses on perception of directive speech acts in an informal context in Polish and in Dutch and reports on a pilot survey for a larger-scale politeness standards research. The purpose of the study is to look at Polish and Dutch politeness standards from two sides. Firstly, we look at how the language user interprets the degree of politeness in different sentences within a certain context and to what extent this is related to the form. Secondly, we investigate how the users of both languages interpret the survey sentences as a whole: when is it for example seen as a request and when as a command?

Key words: politeness; perception; directive speech acts; Polish; Dutch

1. Inleiding

Beleefdheidsstandaarden kunnen eigenlijk niet complexer: vanuit het perspectief van de taalgebruiker zijn ze niet alleen subjectief maar ook contextgevoelig en daarenboven cultuurspecifiek. Er zijn vrij veel aspecten van (de talige) beleefdheid die regelmatig terugkomen in verschillende studies (zoals het gebruik van beleefdheidsstrategieën in verschillende soorten taalhandelingen) maar het ziet ernaar uit dat er minder aandacht wordt besteed aan hoe we onze eigen en andermans beleefdheidsstandaarden percipiëren. Deze bijdrage richt zich op de perceptie van directief taalgebruik in het Pools en het Nederlands¹ in een informele context en doet verslag van een pilot-enquête als basis voor een grootschaliger beleefdheidsstandaardenonderzoek. Deze pilot-studie gaat uit van de vorm² van directieve uitspraken en de bedoeling ervan is om de Poolse en Neder-

¹ Met 'Nederlands' wordt het Nederlands uit Nederland bedoeld. Het is wel mogelijk dat er verschillen bestaan tussen het Nederlands Nederlands en het Belgisch Nederlands wat beleefdheid op taalniveau betreft (cf. Wiercińska 2016).

² De vraag die een verdere discussie oproept, is wat meer de doorslag geeft als de taalgebruiker moet bepalen of hij de gegeven uitspraak als (on)beleefd ervaart: de vorm of de intonatie. Aan de ene kant

landse beleefdheidsstandaarden van twee kanten te onderzoeken. Ten eerste wordt gekeken hoe de taalgebruiker de mate van beleefdheid in verschillende zinnen binnen een bepaalde context interpreteert en in hoeverre dit samenhangt met de vorm ervan (cf. Blum-Kulka e.a. 1989, Vismans 1994, Van Mulken 1996, Ogiermann 2009). Ten tweede wordt gekeken hoe de taalgebruiker de zin als geheel interpreteert. Het hoeft namelijk niet per se dat imperatieven die in Polen volgens Wierzbicka (1985) vaak als (vrij) vriendelijke verzoeken gezien worden, ook op die manier door alle Polen en Nederlanders ervaren worden.

2. Directief taalgebruik

Vanuit een pragmatisch oogpunt worden directieven gedefinieerd als uitspraken die een concreet doel hebben: daarmee wil de spreker namelijk verbaal bereiken dat zijn gesprekspartner iets voor hem doet (Searle 1976, Sorjonen e.a. 2017). Directieve uitspraken draaien dus om eigen voordeel dat bereikt wordt met andermans inzet. Daarom hangt elke directieve uitspraak samen met *gezichts dreiging* (Brown en Levinson 2011) waarvan de mate afhangt van een aantal andere factoren zoals de relatie tussen de gesprekspartners (een laptop leen je waarschijnlijk sneller uit aan je broer dan aan een vriend(in)) of het 'gewicht' van de gunst (een pen uitlenen voelt anders dan je laptop uitlenen).

Vanuit een syntactisch oogpunt worden directieve uitspraken als drie types zinsconstructies benaderd, namelijk imperatieve zinnen, vragende zinnen en stellende zinnen. Volgens Vismans (1994) en Sorjonen e.a. (2017) is een imperatief "een prototypische vorm van een bevel".³ Een vraag waarbij een modaal werkwoord van wenselijkheid of mogelijkheid wordt gebruikt in combinatie met de tweede persoon enkelvoud (dus *Wil je...*, *Kun je...*), wordt daarentegen gezien als een verzoek. Een stellende zin met een modaal werkwoord van noodzakelijkheid (dus *Je moet...*) staat op zijn beurt voor een opdracht of verplichting.

Het lijkt er echter op dat deze syntactische typologie in de praktijk niet echt van toepassing is. Sorjonen e.a. (2017) wijzen erop dat het eigenlijk "ironisch" is dat het pragmatische onderzoek zich vooral op andere soorten directieven richt dan imperatieven. Wat men verder nog kan opmerken in meerdere bijdragen waarin beleefdheid op taalniveau onder de loep wordt genomen, is dat de term 'verzoek' een soort overkoepelende benaming is geworden voor allerlei andere soorten directieven, inclusief imperatieven (cf. Blum-Kulka & Olshtain 1984, Wierzbicka 1985, Van Mulken 1996, Ogiermann 2009, Abuarrah e.a. 2013). Blum-Kulka & Olshtain (1984) onderscheiden bijvoorbeeld drie

lijkt de intonatie genoeg om dit te kunnen bepalen. Intonatie is dus dé interpretatie. Aan de andere kant loopt men dan het risico dat de vorm over het hoofd wordt gezien. Hier wordt geredeneerd uitgaande van de structurele kenmerken van de taal en woordgebruik (het Pools heeft bijv. geen verzachtende partikels zoals *maar*, *eens* of *even* maar veel versterkende partikels). Lee-Wong (2004) wijst erop dat de perceptie bij de vorm begint. Uit haar analyse van imperatieven in het Chinees blijkt dat de (korte) vorm vooral wordt geassocieerd met effectiviteit en om die reden worden ze over het algemeen niet als onbeleefd ervaren. Dit hangt mogelijk samen met verwachtingen die taalgebruikers hebben van soepele communicatie.

³ De adhortatief kan als minder bevelende vorm van de imperatief beschouwd worden.

categorieën ‘verzoeken’ waarbij de directheidsgraad hun criterium is.⁴ Het valt echter op dat hun indeling ook bepaalde syntactische kenmerken bevat: ze onderscheiden ‘bevel’ (imperatief), ‘wens’ (‘want statements’ in de brede zin: *Ik vraag je om..., Ik zou je willen vragen om..., Ik wil dat je...*), ‘opdracht/verplichting’ (*Je moet...*), en suggesties en hints. Bij de twee laatste wordt niet gegarandeerd dat ze inderdaad als verzoeken worden begrepen. Verder komen daar nog verzoeken bij die de vorm van een vraag hebben. Ten slotte is er ook nog ruimte voor taalelementen die de impact van de hele zin kunnen versterken of verzachten (Vismans 1994).⁵

Ondanks het feit dat de ‘labels’ uit de indeling van Blum-Kulka & Olshtain meer inzicht bieden in de typering van directieven dan de syntactische typologie van Vismans, blijven ze systematisch onderhevig aan de interpretatie van de taalgebruiker die onder meer door de context wordt bepaald. In een bepaalde situatie kan de ene taalgebruiker een imperatieve vorm zien als een bevel, terwijl een andere taalgebruiker deze als een verzoek interpreteert, omdat hij zelf minder gezichtsdreiging ervaart.

3. Directief taalgebruik in het Pools en het Nederlands

Het lijkt erop dat het onderzoek naar beleefdheid op taalniveau in het Pools zich vooral op de voorkeur voor bepaalde vormen richt.⁶ Czechowska (2005) wijst erop dat er veel vormvariatie is wat directieven in het Pools betreft. Het valt echter op dat de opvattingen over de voorkeur voor bepaalde vormen elkaar tegenspreken. Marcjanik (1997) beweert dat de Polen directieven het meest in een vragende vorm gebruiken, terwijl Wierzbicka (1985, 1991) al in de jaren tachtig heeft gesignaleerd dat de kale imperatief de meest gebruikte vorm is (die zij verder linkt aan positieve waarden: genegenheid en spontaniteit). Zowel Marcjanik als Wierzbicka maken gebruik van literaire voorbeelden of voorbeelden die gebaseerd zijn op het taalgevoel van een moedertaalspreker. Ogiermann (2009) werkt daarentegen met een *discourse completion test* (DCT), die overigens de resultaten van Marcjanik ondersteunt.⁷ Uit een corpusstudie van spontane gesprekken (Wiercińska 2017) blijkt dan weer dat directe vormen de voorkeur verdienen.

Wat het Nederlands betreft, blijkt uit het onderzoek van Van Mulken (1996) dat er voorkeur gegeven wordt aan indirecte directieven. En, zoals het ook uit het onderzoek van Vismans (1994) blijkt, wordt een vragende vorm als de meest beleefde beschouwd.

⁴ Ze linken directheid aan interpretatie: hoe directer een verzoek is, hoe makkelijker het is voor de spreker om de taaluiting in kwestie als een verzoek te interpreteren.

⁵ Vismans (1994) wijst er echter op dat een versterkend element er niet automatisch voor zorgt dat de uitspraak onbeleefd(er) wordt en omgekeerd.

⁶ Zoals uit meerdere studies blijkt, is het taalspecifiek aan welke vorm de voorkeur wordt gegeven. Zo geven bijvoorbeeld het Engels en het Duits de voorkeur aan indirecte vraagvormen (Ogiermann 2009; Abuarrah e.a. 2013). Hetzelfde geldt voor het Frans (Van Mulken 1996). In het Russisch en het Chinees ziet men het tegenovergestelde, omdat er vooral gebruik wordt gemaakt van imperatieven (Ogiermann 2009; Lee-Wong 2004).

⁷ Een DCT zou eigenlijk gezien kunnen worden als een indicatie van gewenste beleefdheidsstandaarden: ik zeg wat ik zelf in de gegeven situatie zou willen horen. Het is discutabel of deze methode een beter inzicht verschaft in het dagelijkse taalgebruik dan corpusanalyse. De uitspraken die in het kader van een DCT geproduceerd werden, missen spontaniteit (actie → reactie) en zijn in zekere mate doordacht voor ze op papier komen te staan.

De directieven die (een soort) imperatief bevatten, scoorden daarentegen het laagst op beleefdheid.⁸

4. Enquête: toelichting

Teneinde onze onderzoeksvraag te beantwoorden hebben we een enquête opgesteld in twee taalversies (een Poolse en een Nederlandse) en online afgenomen.⁹ Op één uitzondering na bestaat deze uit meerkeuzevragen. De deelnemers wordt eerst gevraagd om 20 zinnen uit corpora gesproken taal (Spokes en het Corpus Gesproken Nederlands) te beoordelen op beleefdheid op een schaal van 1 (zeer onbeleefd) tot 6 (zeer beleefd). Alle zinnen komen uit spontane informele conversaties tussen familieleden en vrienden. De gezichtsdreiging is dus relatief laag en de meeste handelingen die worden gevraagd, beperken zich tot de zogenoemde 'here and now actions'.

Bij elke zin wordt de deelnemers vervolgens gevraagd om aan te duiden wat voor een soort uitspraak dit naar hun gevoel is: een bevel, opdracht, eis, verzoek, suggestie of hint.¹⁰ Vervolgens krijgen de deelnemers een open vraag naar hun definitie van directheid.¹¹ Aan het einde van de enquête wordt de deelnemers gevraagd om een aantal persoonlijke gegevens in te vullen. De enquête bevat tevens een vraag over de eventuele contacten van de respondenten met Polen/Nederlanders en de frequentie ervan. Dit soort vragen dient onder meer als controlemiddel aangezien de deelnemers die zelf (wat) Pools/Nederlands spreken en/of regelmatig in contact komen met Polen/Nederlanders zich bewust zouden kunnen zijn van bepaalde verschillen tussen de Poolse en/of Nederlandse communicatiestandaarden.

De bedoeling is dat de gebruikte zinnen representatief zijn voor de dagelijkse communicatie tussen bekenden (kennissen, vrienden, familieleden) in een informele context. De zinnen voor de enquête zijn geselecteerd op basis van een eerder onderzoek naar directief taalgebruik in het Pools en in het Nederlands (Wiercińska 2017) waarvan de focus vooral op de vorm lag. Van beide corpora werd een fragment van ca. 100.000 woorden geanalyseerd. De geanalyseerde gesprekken werden zo gekozen dat ze met elkaar overeenkomen wat de relatie tussen de sprekers betreft en wat de gesprekssituatie aangaat, bijvoorbeeld in het café, tijdens het huishouden enz. Vervolgens werd er een lijst gemaakt van de meest voorkomende strategieën. Daarbij bleek dat beide talen vooral directe strategieën inzet-

⁸ Vismans (1994) laat 14 verzoeken van het type of iemand de deur wil sluiten door 28 proefpersonen beoordelen. Dit onderzoek komt echter naast zijn onderzoek naar het gebruik van modale partikels in directieven. Verder gaat hij niet in op de perceptie. Een andere studie waar perceptie van directieven in het Nederlands aan bod komt, is die van Van der Wijst (1995). Hij werkt echter alleen met verzoeken in een vraagvorm waarvan de vorm verder in een van de vijf modale categorieën past (*permission, imposition, ability, commitment, obligation*).

⁹ Zie: <https://visje.eudu.eu/onderzoek/>.

¹⁰ Een bevel heeft vooral te maken met formele macht, dus misschien lijkt het niet van toepassing in informele conversaties. Hetzelfde met opdrachten die misschien meer aan de werkvloer doen denken maar minder sterk overkomen dan een eis. Het onderzoek betreft echter culturen waar de machtsverhouding heel anders wordt ervaren. Polen is nog steeds heel hiërarchisch, hetgeen invloed kan hebben op de keuze van deze typering.

¹¹ Deze vraag heeft in beide taalversies heel veel standpunten opgeleverd die de discussie over een mogelijke definitie van directheid verder kunnen helpen. Vanwege het grote aantal standpunten en hun complexiteit vraagt deze kwestie een bespreking in een aparte bijdrage.

ten. In beide talen wordt tevens gefocust op de handeling die op dat moment uitgevoerd moet worden zonder dat er iemand wordt aangewezen. Bij nadere analyse blijkt er vrij veel variatie te zijn wat de directe strategieën betreft, hetgeen bepaalde verschillen laat zien tussen de beide talen. Zie tabel 1.

Tabel 1: De meest frequente strategieën in het Pools en het Nederlands.

Pools (467 directieven op 100.000 woorden)		Nederlands (167 directieven op 100.000 woorden)	
direct: imperatief: kaal	192	direct: imperatief: verzachting: woordniveau	37
direct: imperatief: versterking: woordniveau	125	indirect: andere (suggestie, hint)	24
direct: imperatief: verzachting: woordniveau	24	indirect: vraag	23
direct: imperatief: verzachting: logisch niveau	21	indirect: handeling (+ moeten/kunnen)	14
direct: imperatief: versterking: logisch niveau	17	direct: moeten: verzachting woordniveau	11
indirect: vraag	17	direct: moeten: we	10
indirect: trzeba/powinno (±men moet)	13	direct: moeten: kaal	9
indirect: suggestie, hint	13	direct: imperatief: kaal	7
direct: moeten	11	direct: moeten: verzachting: logisch niveau (reden, eerlijk)	7
direct: (po)proszę (+ infinitief)	10	andere directe strategieën:	22
andere directe strategieën:	20	andere indirecte strategieën:	3
andere in directe strategieën:	4		

Het komt erop neer dat het verschil tussen beide talen vooral in de tendensen tot versterking en verzachting zit. Bovendien komt het solidariteitsaspect veel duidelijker naar voren in het Nederlands. De enquêtezinnen zijn bedoeld als voorbeelden van de meest frequente strategieën. Er is met name sprake van directe strategieën: de kale imperatief, de imperatief met versterking/verzachting op taal- en op het logische niveau en directieve werkwoorden (*moeten*). Daarnaast kwamen er indirecte directieven aan bod: suggestie/hint, vraagvormen en directieven waar de nadruk op de te verrichten handeling ligt.

Aangezien het de bedoeling van de enquête is dat de Nederlanders en de Polen hun eigen en elkaars beleefdheidsstandaarden beoordelen, bevatten beide taalversies van de enquête zinnen zowel uit het Poolse als het Nederlandse corpus. De zinnen zijn als volgt gekozen. Van elke frequente vorm, 16 in totaal, is er één voorbeeldzin. Aangezien er meer vormvariatie in de Poolse directieven optreedt dan in de Nederlandse (Wiercińska 2017), komen er oorspronkelijk 11 zinnen uit het Poolse en 5 uit het Nederlandse corpus. De gekozen 16 zinnen zijn in de andere taal vertaald aangezien de respondenten deze in principe niet machtig zijn. Daarbij moeten de zinnen nog aan een extra voorwaarde voldoen: dezelfde inhoud moet namelijk in de andere taal uitgedrukt worden met precies dezelfde lading. Daarmee stuiten we op enkele vertaalproblemen, bijvoorbeeld onvertaalbare Nederlandse partikels (het is discutabel of Poolse verzachtende elementen precies hetzelfde verzachtende effect zouden hebben). Er blijven sowieso enkele vormen over die zich niet letterlijk laten vertalen naar de andere taal omdat de vorm een andere

zinsstructuur vereist. Zo heeft een directief met een infinitief in het Pools het woord *proszę* (alstublieft) nodig. Ter voorkoming van zeer onnatuurlijke zinnen en omdat de vrije vertalingen het onderzoek kunnen beïnvloeden, is dus gekozen voor originele maar verschillende zinnen per taal met een vergelijkbare vorm. Tot slot werd ook het solidariteitsaspect (ik doe dit dus jij doet dat) in de Nederlandse versie van de enquête opgenomen, een vorm die niet in het Poolse corpus voorkwam. In de Poolse versie komt dan een specifieke constructie met *moeten* voor (*musisz sobie*, je moet jezelf) die niet letterlijk en op een natuurlijke manier te vertalen is naar het Nederlands. Op deze manier zijn we aan 20 voorbeeldzinnen gekomen.

5. Resultaten en discussie

De bespreking van de resultaten is gebaseerd op de antwoorden van 129 Poolse deelnemers en 169 Nederlandse deelnemers. De gemiddelde score van alle beoordeelde zinnen loopt in beide versies van de enquête eigenlijk helemaal niet ver uiteen: 3,89 (NL) en 3,91 (PL) op 6,00 wat suggereert dat de deelnemers uit beide landen een vergelijkbaar gevoel hebben over de beoordeelde zinnen. Dit wordt bevestigd als we verder kijken naar het ‘gemeenschappelijke’ gedeelte, i.e. de 16 zinnen die in beide taalversies van de enquête zijn gebruikt. Voor de berekening, zie tabel 2.

Tabel 2: Gemiddelde resultaten: hoe hoger de score, des te beleefder het verzoek.

	Nederlandse respondenten	Poolse respondenten
Oorspronkelijk Poolse zinnen	3,902	3,887
Oorspronkelijk Nederlandse zinnen	4,012	4,001
Directe strategieën	3,799	3,783
Indirecte strategieën	4,237	4,236

Uit bovenstaande gegevens blijkt dat het eigenlijk niet zo is dat de respondenten de zinnen uit hun eigen taal beleefder vinden. Het valt zelfs op dat de Nederlandse respondenten de oorspronkelijk Poolse zinnen een klein beetje hoger beoordelen dan de Poolse respondenten. Beide groepen hebben ook een gelijk oordeel over de twee groepen strategieën: de indirecte vinden ze een stuk beleefder/vriendelijker dan de directe. Als we kijken naar de score per strategie ten opzichte van het gemiddelde van alle zinnen, dan kunnen we opmerken dat de directe strategieën over het algemeen beneden het gemiddelde zitten en de indirecte strategieën erboven. Bij nader inzien geldt het echter niet voor alle zinnen binnen de gegeven categorie.

Imperatieve zinnen worden verzacht zowel op woordniveau als door middel van een logisch argument, zoals bijvoorbeeld (1) en (2). Het verschil ten opzichte van het gemiddelde van alle zinnen loopt op tot +0,92 in de Nederlandse versie en tot +0,98 in de Poolse versie. Zelfs een versterkende imperatief kan boven het gemiddelde scoren zoals in (3) in de Nederlandse versie van de enquête (+0,32), hoewel deze zin in de Poolse enquête nét onder het gemiddelde (-0,01) zit. Hier lijkt het argument de doorslag te geven: het waait dus daar krijgen we allemaal last van.

- (1) Context: Een vriendin heeft een exotisch biertje besteld en zegt:
 NL: Proef het, misschien is het later niet meer mogelijk. (+0,32)
 PL: Spróbuj, może nie będzie okazji. (+0,98)
- (2) Context: Jouw moeder wil helpen met koken en zegt:
 NL: Laat me ten minste de aardappelen schillen zodat ik ook iets te doen heb (+0,92)
 PL: Daj mi chociaż ziemniaki obrać, żebym też miała coś do zrobienia. (+0,98)
- (3) Context: Het waait en jouw vader zegt:
 NL: Sluit de deur want kijk: het waait. (+0,32)
 PL: Zamykaj, bo patrz, wiatr jest. (-0,01)

De rest van de imperatieve vormen zit onder het gemiddelde en bij nader inzien komt er een verschil in de oordelen van beide groepen respondenten te voorschijn. Het valt namelijk op dat de Nederlandse respondenten wat toleranter zijn bij het beoordelen van imperatieve constructies die nog versterkt worden op taalniveau, zoals (4) en (5). Het betekent echter niet automatisch dat de Nederlandse respondenten deze constructies als beleefd beschouwen. Aan de hand van de cijfers kan men vermoeden dat ze als wat minder onbeleefd aangevoeld worden (het verschil ten opzichte van het gemiddelde in de Nederlandse enquête loopt op tot -1,03 en tot -1,27 in de Poolse enquête in zin (4)).

- (4) Context: Een vriend verstaat je niet en zegt:
 NL: Praat toch duidelijker. (-1,03)
 PL: Weź mów wyraźnie. (-1,27)
- (5) Context: Je hebt een voordelige prijs uitonderhandeld. Je vertelt dit aan een vriend en hij zegt:
 NL: Regel daar dan iets voor mij. (-0,79)
 PL: To weź mi tam załatw. (-1,14)

Directieven die zich op de te verrichten handeling richten en niet op de uitvoerder zoals (6), (7) scoren boven het gemiddelde in beide versies. Hetzelfde geldt ook voor de vraagvormen en, op een uitzondering na, voor suggesties en hints. Zin (8) zit onder het gemiddelde in beide versies van de enquête. Deze formulering werd door een aantal respondenten toch ervaren als een directief die druk oplegt (dus een bevel, eis of opdracht). Tegelijkertijd zijn er meer Nederlandse respondenten die haar als een hint of suggestie opvatten.

- (6) Context: Jouw moeder zegt:
 NL: Het moet aan Hendrik gevraagd worden want hij heeft daar immers verstand van. (+0,31)
 PL: Trzeba się zapytać Heńka, bo przecież on się zna na tym. (+0,64)
- (7) Context: Jouw partner zegt:
 NL: Iemand moet nog even een keertje naar de bakker. (+0,15)

Context: Jouw vader zegt:

PL: Powinno się pisać na odwrocie zdjęć datę [Men moet de datum aan de andere kant van de foto's schrijven]. (+0,31)

(8) Context: Een vriendin die op visite is neemt een slok koffie en zegt:

NL: Meisjes, d'r zit nog geen suiker in. (-0,14)

PL: Dziewczyny, nie ma jeszcze cukru. (-0,35)

Een strategie die nog een verdere toetsing vraagt is het gebruik van het kale *moeten* (9). In de Nederlandse versie van de enquête scoort deze zin onder het gemiddelde maar in de Poolse enquête ligt het juist boven het gemiddelde van alle zinnen.

(9) Context: Tijdens het koken zegt jouw partner:

NL: Je moet nog zout toevoegen en roeren. (-0,17)

PL: Musisz jeszcze dodać soli i wymieszać. (+0,18)

Het blijkt dat de Nederlandse respondenten deze zin vaker als opdracht (53%), eis (20%) of bevel (10%) hebben gelezen, terwijl voor veel Poolse respondenten dit op een hint (42%) of suggestie (28%) lijkt wat de uiteenlopende gemiddelden zou kunnen verklaren. Er is echter verder onderzoek nodig om een conclusie te kunnen trekken.

Hoewel de score en de karakterisering van de zin een individuele kwestie zijn, lijkt er een verband te bestaan tussen deze twee. Hoe meer deelnemers de zin in kwestie classificeren als een directief die niet zo dwingend is (hint, suggestie of verzoek), hoe hoger zo'n zin scoort op beleefdheid. Als we naar de vorm kijken, valt echter op dat deze in sommige gevallen niet overeenkomt met de karakterisering die hij zou moeten krijgen in het licht van de eerder besproken syntactische typologie. Bijvoorbeeld zinnen (1), (2) en (3) die als imperatieven per definitie tot de categorie 'bevel' (cf. Vismans 1994) zouden moeten behoren, worden door het merendeel van de respondenten uit beide landen respectievelijk aangevoeld als suggestie, verzoek en opdracht. De vraag is hoeveel gewicht de context hier heeft.

6. Discussiepunten voor vervolgonderzoek

Uit de beoordeelopdracht blijkt dat de respondenten uit beide landen hun eigen en andermans taaluitingen even hoog beoordelen op beleefdheid wat impliceert dat de vorm geen invloed heeft op hoe beleefd (of vriendelijk) ze elkaars zinnen vinden, tenminste in de hier gekozen context. Uit de reacties op de open vraag over de definitie van directheid (wat vooral de Nederlandse versie van de enquête betreft) blijkt echter dat er wel naar de vorm wordt gekeken: of er modale partikels staan of dat er vraagvormen worden gebruikt.

De vraag is of en in hoeverre de resultaten van de beoordeelopdracht worden beïnvloed door de specificiteit van het onderzoeksmateriaal: zouden ze vergelijkbaar zijn als de te verrichten handelingen meer gezichtsdreiging zouden impliceren? Of als het soort relatie dat de sprekers met elkaar hebben expliciet stond beschreven als niet zo nauw

(‘een nieuwe buurman’, ‘iemand op straat’). Misschien moet de onderzoeksvraag meer evolueren in de richting van ‘wie mag dit zo tegen mij zeggen?’ of in de richting van wat voor verwachtingen de taalgebruikers hebben van soepele, beleefde communicatie. De resultaten geven immers aan dat de Polen zinnen die vaak gebruikt worden in een informele context desondanks als onbeleefd ervaren. Dit zou kunnen betekenen dat Polen, in tegenstelling tot Nederlanders, in informele contexten minder belang hechten aan beleefde taalvormen.

BIBLIOGRAFIE

- ABUARRAH, SUFYAN e.a. (2013): “Cross Cultural Pragmatics Requests’ Use of Strategy and Level of Directness in Palestinian Arabic and British English”, in: *An-Najah University Journal of Research (Humanities)* 27, 5, 1109–1144.
- BLUM-KULKA, SHOSHANA & ELITE OLSHTAIN (1984): “Request and Apologies: A Cross-cultural Study of Speech Realization Patterns (CCSARP)”, in: *Applied Linguistics* 5, 3, 196–213.
- BROWN, PENELOPE & STEPHEN LEVINSON (2011): *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CZECHOWSKA, ANNA (2005): “O sposobach wyrażania prośby w języku polskim (na przykładzie wypowiedzi cudzoziemców)”, in: *Poradnik Językowy* 4, 29–42.
- LEE-WONG, SONG MEI (1994): “Imperatives in Requests: Direct or Impolite. Observations from Chinese”, in: *Pragmatics* 4, 4, 491–515.
- MARCJANIK, MAŁGORZATA (1997): *Polska grzeczność językowa*. Kielce: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego.
- OGIERMANN, EVA (2009): “Politeness and Indirectness across Cultures: A comparison of English, German, Polish and Russian Requests”, in: *Journal of Politeness Research* 5, 2, 189–216.
- PĘŻIK, PIOTR (2015): “Spokes: A Search and Exploration Service for Conversational Corpus Data”, in: *Selected Papers from the CLARIN 2014 Conference, October 24–25, 2014, Soesterberg, The Netherlands*, Linköping University Electronic Press, 99–109.
- SEARLE, JOHN (1976): “Speech Acts”, in: *Language in Society* 5, 1–23.
- SORJONEN, MARJA-LEENA e.a. (2017): *Imperative Turns at Talk: The Design of Directives in Action*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- VAN DER WIJST, PER (1995): “The Perception of Politeness in Dutch and French Indirect Requests”, in: *Text* 15, 4, 477–501.
- VAN MULKEN, MARGOT (1996): “Politeness Markers in French and Dutch Requests”, in: *Language Sciences* 18, 3–4, 698–702.
- VISMANS, ROEL (1994): “Modal Particles in Dutch Directives. A Study in Functional Grammar”. Amsterdam: IFOTT.
- WIERCİŃSKA, KATARZYNA (2016): “Diminutief als beleefdheidsstrategie: Een vergelijking tussen Nederland en Vlaanderen”, in: *Roczniki Humanistyczne* 64, 5, 125–137.
- WIERCİŃSKA, KATARZYNA (2017): “Wie zijn er nu direct? Over verzoeken in het Pools en in het Nederlands”. Conferentiebijdrage, Regionaal Colloquium Neerlandicum, Wrocław.
- WIERZBICKA, ANNA (1985): “Different Cultures, Different Languages, Different Speech Acts: Polish vs. English”, in: *Journal of Pragmatics* 9, 1, 145–178.
- WIERZBICKA, ANNA (1992): *Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-specific Configurations*. Oxford: Oxford University Press.

VYHLEDÁVÁNÍ ROZDÍLŮ VE VNÍMÁNÍ DIREKTIVNÍHO JAZYKA V POLŠTINĚ A NIZOZEMŠTINĚ: NÁVRH VÝZKUMU

Způsob, jakým se tvoří a používají direktivní jazykové výroky v polštině a nizozemštině, se v obou jazycích značně liší. Příspěvek se zaměřuje na vnímání direktivních řečových aktů v neformálním kontextu v polštině a v nizozemštině a podává výsledky pilotního průzkumu širších standardů zdvořilosti. Cílem studie je sledovat polské a nizozemské normy zdvořilosti ze dvou stran. Nejprve se podíváme na to, jak uživatel jazyka interpretuje stupeň zdvořilosti v různých větách v určitém kontextu a do jaké míry se to týká formy projevu. Následně zkoumáme, jak uživatelé obou jazyků interpretují věty obsažené v průzkumu jako celek: kdy je věta například považována za žádost a kdy za příkaz?

Katarzyna Wiercińska
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
E-mail: kwiercinska@wa.amu.edu.pl